

ОБЩЕСТВЕНИТЕ НАГЛАСИ КЪМ ЗДРАВЕТО СЛЕД COVID-19 ПАНДЕМИЯТА СПОРЕД ПРОФЕСИОНАЛИСТИ ПО ЗДРАВНИ ГРИЖИ

Макрета Драганова, Милена Сълева

Катедра „Управление на здравните грижи, медицинска етика и информационни технологии“

PUBLIC ATTITUDES TOWARDS HEALTH AFTER COVID-19 PANDEMIC ACCORDING TO HEALTHCARE PROFESSIONALS

Makreta Draganova, Milena Saleva

Medical University – Pleven, Faculty of Public Health, Department of “Health care management, Medical ethics and Information technologies”

РЕЗЮМЕ

Въведение: Последниците от COVID-19 пандемията във всички аспекти на живота се отразиха не само на нагласите и отношението на обществото към здравните власти и органи, но и към здравето като основна човешка ценност.

Целта на проучването е да се определят нагласите на обществото две години след началото на COVID-19 пандемията според практикуващи професионалисти по здравни грижи.

Материали и методи: Проведено е анонимно онлайн проучване с помощта на Google Forms през м. Април 2022 г. сред студенти по „Управление на здравни грижи“, които са практикуващи професионалисти по здравни грижи.

Резултати и обсъждане: Според професионалистите по здравни грижи е налице занижено доверие на обществото между потребителите и доставчиците на здравни услуги. Повече от 1/5 от анкетираните изразяват несъгласие с твърдението, че „Обществото ни осъзна, че здравето е най-важната ценност“, а 10,9% се колебаят и са дали отговор „нито съгласен, нито несъгласен“. Това отношение на обществото към здравето като ценност, две години след пандемията, може да се окаже сериозно препятствие при налагане на бъдещи мерки от здравните власти, свързани с опазване на общественото здраве.

Заклучение: Необходими са целенасочени действия от страна на здравните органи в страната за повишаване на доверието между доставчици и потребители на здравни услуги. Спазването на наложени мерки от здравните власти са ключови при възникване на пандемия.

Ключови думи: COVID-19, пандемия, нагласи на обществото, доверие, здравни грижи

SUMMARY

Introduction: The consequences of the Covid-19 pandemic in all aspects of life have affected not only the public attitudes towards health authorities and bodies, but also towards health as a basic human value.

Purpose: To determine public attitudes 2 years after the start of the COVID-19 pandemic according to practicing healthcare professionals.

Materials and Methods: An anonymous online survey using Google Forms was conducted in April 2022 among healthcare professionals who were students in “Management of health care” program.

Results and discussion: According to health care professionals, there is low public trust between clients and health care providers. More than 1/5 of the respondents disagreed with the statement that “Our society has realized that health is the most important value”, and 10.9% hesitated and answered “neither agree nor disagree”. This attitude of the pledge to health as a value after 2 (two) years in conditions of a severe pandemic, may prove to be a great obstacle in the imposition of future measures by the health authorities related to the protection of public health.

Conclusion: Actions are needed on the part of the health authorities in the country to build public trust in them. Adherence to measures imposed by health authorities are key in the event of a pandemic.

Keywords: COVID-19, pandemic, public attitudes, trust, health care

Въведение

Човечеството през вековете е преминало през различни епидемии, някои от които изключително смъртоносни и предизвикателствата за справяне с тях са сериозни за всяка здравна система. В края на 20-ти и началото на 21-век човечеството преодоля тежки епидемии от инфекциозни заболявания като спонгиформна енцефалопатия по говедата (1986), птичи грип (1997), тежък остър респираторен синдром (2002), свински грип (2009) и ебола (2014) [3, 5, 9]. Пандемията от COVID-19 продължи малко повече от три години, а краят ѝ

беше официално обявен от Световната здравна организация (СЗО) в началото на м. май 2023 г.

Към момента на проучването (м. април 2022 г.) последниците за обществото, могат да се анализират в няколко направления [1, 2, 4, 7, 8, 9, 10]:

→ Икономически - увеличаване на безработицата, нарастване на брой загубени работни места, свиване на потреблението, финансови загуби за бизнеса, спад на Брутния вътрешен продукт, инфлация, увеличаване и развитие на социалните услуги, нарастване на разходите за здравни грижи и лекарства и др.

→ Социални - изолация, намалени доходи, ограничения и лишения от основни продукти и услуги за домакинствата, възпрепятстване на пътуванията, редуциране на културни и спортни мероприятия, увеличена престъпност, домашно насилие, увеличаване на случаите на зависимости и др.

→ Образование – висок темп на развитие на инфомационните продукти и услуги, нови технологични предизвикателства, обучение в електронна среда, обогатяване на формите на обучение, със съответните качествени промени и др.

→ Здраве – отлагане на използването на здравни услуги със сериозни последици най-вече при лицата с хронични заболявания, сериозни поражения върху различни органи и системи, продължително възстановяване, увеличаване на смъртността, късни последици с различни проявления, увеличаване на инвалидността и др. В отделна подгрупа може да поставим последиците за психичното здраве, които засягат не само потребителите, но и предоставящите здравни услуги.

Отраженията на пандемията са глобални, във всички аспекти на живота ни, което поставя екзистенциални въпроси като: Подготвени ли сме като общество как да реагираме в подобни ситуации? Какви са нагласите и отношението ни към здравните власти по време на епидемиологични кризи?

Нагласите на обществото към здравните органи в голяма степен зависят от информацията, която се предоставя и най-вече от начина, по който конкретното съдържание достига до обществото. Сравнителен анализ на Е. Славкова за използването на маркетингови техники и послания за COVID-19 в най-популярната социална мрежа Фейсбук България и Великобритания разкрива значимостта на начините, които здравните министерства използват за повлияване на поведението на аудиторията и по-успешно придържане към мерките за безопасност [6]. Според изследователите, успешните техники, които се използват в платформата включват послания, които трябва да бъдат възможно най-разбираеми, ясни и по същество, каквито са постове на Великобритания. За разлика от своите колеги, в българския профил на Министерство на здравеопазването се публикуват много по вид и обем информация, които „внасят усещане за паника, несигурност и хаос, които се отразяват на реакциите и ангажираността на потребителите“. Различният подход по време на ваксинационната кампания на Великобритания например е последван от положителни резултати относно нагласите и поведението на обществеността спрямо ваксинирането, докато в България нивото на ваксинация (2022) остава твърде ниско. Данните на СЗО към август 2023 г. показват, че ваксинираните лица с поне една доза в България са 2 108 377 души (30,83 на 100 души), докато

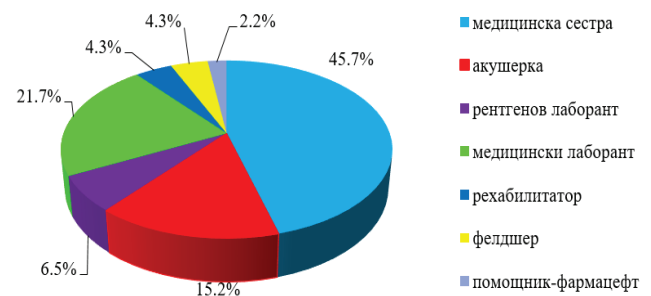
във Обединеното кралство броят им е 53 813 491 или 79,98 на 100 души [11]. Сериозният темп на увеличаване разпространението и на фалшиви новини, особено в социалните мрежи, се оказва допълнително препятствие, т.к. дезинформацията сериозно разкласти доверието на обществото към здравните органи. Марков отбелязва, че „фалшивите новини директно пречат на държавните и глобалните политики в отговор на пандемията“ и водят до загуба на човешки животи и нанасят щети на икономиката [4].

Целта на проучването е да се определят нагласите на обществото към здравето, две години след началото на COVID-19 пандемията според практикуващи професионалисти по здравни грижи.

Материал и методи: През месец Април 2022 г. е проведена пряка индивидуална анкета в електронна среда с оригинално разработен въпросник. Проучването е анонимно и е реализирано с помощта на софтуерното приложение Google Forms. Използвана е 5-степенна скала на Ликерт с отразяване на мнение от „напълно несъгласен“ до „напълно съгласен“ за предложени различни твърдения. Обхванати са 46 професионалисти по здравни грижи от различни специалности, които са студенти в специалност „Управление на здравните грижи“ във Факултет „Обществено здраве“ на МУ-Плевен. Статистическата обработка на първичните данни е осъществена със софтуерния пакет Microsoft Office Excel 2016.

Резултати и обсъждане: Проучването отразява мнението на разнообразна група от професионалисти по здравни грижи, т.к. отзовалите се лица са с различна базова специалност (фиг. 1).

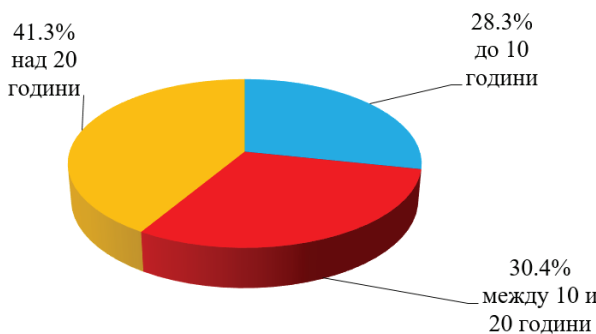
Фиг. 1. Разпределение на анкетираните лица по специалности

Разпределение на отзовалите се лица по трудов стаж показва, че преобладават лицата с най-голям професионален опит. С над 20 години трудов стаж са 41,3% от анкетираните лица, следвани от тези с опит между 10 и 20 години трудов стаж (30,4%) и с много малка разлика са с по-малко от 10 години трудов стаж (28,3%).

Независимо от високия относителен дял на преболедувалите COVID-19 (69,9%) от анкетираните и многото предизвикателства пред тях, водещи мотиви за професионалистите по здравни

Фиг. 2. Разпределение на анкетираните според трудовият им стаж

грижи да продължават да работят в условията на пандемия са:

- Чувство за морален и професионален дълг – 82,6%
- Удовлетвореност от работата – 58,7%
- Допълнително заплащане – 39,1%

На обхванатите в проучването лица бяха предоставени шест твърдения, касаещи хипотетични промени на обществените нагласи, в резултат на пандемичните условия. Възможните отговори по 5 степенна скала на Ликерт са съответно: напълно несъгласен; несъгласен; нито съгласен, нито несъгласен; съгласен; напълно съгласен. Отговорите на респондентите са представени в Табл. 1.

Събитията, свързани с бързото разпространение на вируса и взетите решения в международен план от здравни експерти и правителства, показваха решителност за овладяване и справяне с положението. Едно от сериозните предизвикателства беше да се убеди населението, че строгите мерки и стриктното спазване на дисциплина са част от ограничаване на мълниеносното разпространение на смъртоносния вирус. Множеството протести и неспазване на правителствени решения в много от страните, показваха недостатъчна здравна култура и подготовка на част от обществата по време на епидемии, както и ниско доверие в здравните власти, което доведе до принудителни намеси на органите на властта. Тези факти се потвърждават и от отговорите на респондентите ни. С твърдението „Обществото ни не е подготвено за епидемиологични ситуации“, 45,7% са съгласни, а 23,9% от позитивно отговорилите са напълно съгласни, което означава, че 4/5 от лицата, които са пряко ангажирани с оказването на здравни грижи, са срещнали различни трудности в работата си в общността, в която практикуват. По-малко от 1/5 не са съгласни с твърдението, което може да се приеме като предпоставка за разширяване на проучването и сред други групи.

Професионалистите по здравни грижи определено считат, че след пандемията обществото е със завишени очаквания и изисквания към доставчиците

на здравни грижи и едва според 13,1% от изследваните лица, няма промени в обществените нагласи относно качеството на здравните услуги. Тези данни са предпоставка за допълнителни проучвания в областта на качеството на здравните грижи с цел достигане на ниво на удовлетвореност на потребителите, адекватно на очакванията им.

Едновременно със завишените изисквания на обществеността към специалистите по здравни грижи, анкетираните споделят за занижено доверие между потребителите и доставчиците на здравни грижи. Колебание и несъгласие с твърдението изразяват 1/3 (30.4%).

Доказаната ниска степен на доверие може да се разглежда като сериозно предизвикателство за ефективното общуване между двете страни (доставчик и потребител на здравни и медицински услуги), както и за причина за прояви на агресия в хода на общуването между тях.

Получените данни са обективна предпоставка за обмисляне на възможности за профилактика на негативните последици от съществуващото недоверие чрез акцентирание на общуването и комуникацията в процеса на реализиране на здравни грижи. В редица държави непрекъснатото усъвършенстване на комуникативните умения е основен/ задължителен елемент от продължаващото обучение на специалистите по здравни грижи и е осъзнат, полезен подход за оптимизиране на доверието между различните субекти. У нас общуването и комуникацията са недооценени феномени в процеса на предоставяне на здравни грижи.

Анкетираните лица се обединиха (86,9%), че „е необходимо повече доверие на обществото в здравните власти в кризисни ситуации“. Нито едно от лицата не е посочило „напълно несъгласен“ с твърдението, което е показателно за позитивното отношение и доверие на специалистите по здравни грижи към решенията на здравните власти по време на кризи.

Световният опит показва, че мерките за ограничаване на разпространението на вируса и стриктното проследяване на тяхното спазване, са задължителни условия за контрол на инфекцията [9]. Авторите подчертават, че извънредно високата степен на разбиране сред населението и приемането на наложените ограничения са с критична значимост. Болшинството от анкетираните професионалисти по здравни грижи (93,4%) са съгласни с твърдението, че спазването на дисциплина е от ключово значение при налагане на здравни мерки от съответните органи. Разхлабването на мерките в моментите, в които все още нямаше ефективно лечение, липсата на разработена ваксина срещу вируса, както и ниското ваксинационно покритие на населението след създаването на такава,

доведоха до редица последващи вълни на разпространение със съответните последици.

Табл. 1. Мнение на респондентите относно различни твърдения за нагласите на обществото две години след началото на пандемията от COVID-19

Твърдение	Напълно съгласен	Съгласен	Нито съгласен, нито несъгласен	Несъгласен	Напълно несъгласен
1. Обществото ни НЕ Е подготвено за епидемиологични ситуации	23,9 %	45,7%	13,0%	10,9%	6,5%
2. Обществеността има завишени очаквания и изисквания към професионалистите по здравни грижи	28,3%	52,1%	6,5%	10,9%	2,2%
3. Налице е занижено доверие между потребители и доставчици на здравни грижи	19,6%	50,0%	17,4%	6,5%	6,5%
4. Важно е всяко общество да има повече доверие в здравните власти	47,8%	39,1%	8,7%	4,3%	0,0%
5. Спазването на дисциплина е от ключово значение при налагане на здравни мерки от здравните органи	63,0%	30,4%	2,2%	2,2%	2,2%
6. Обществото ни осъзна, че здравето е най-важната ценност	21,7%	43,5%	10,9%	19,6%	4,3%

По данни на Световната здравна организация, починалите от COVID-19 са над 6,9 милиона души в света. В България починалите са над 39 хиляди души, а лицата ваксинирани с поне една доза са малко над 2, 108 милиона [11]. На фона на тежките условия с непрекъснати ограничения и трудности при овладяване на ситуацията, недостатъчно ресурси и негативни социално-икономически последици, решихме да проверим дали след тези две години, обществото ни осъзна напълно, че здравето е най-важната ценност (65,2%). Впечатление прави, високият относителен дял (34,8%) на респондентите, които въпреки тежките две години, все още не приемат здравето за най-важната ценност за човека.

Изводи:

1. Обществото ни НЕ Е подготвено за епидемиологични ситуации.
2. Значими ефекти от пандемията от COVID-19 са завишени очаквания и изисквания на обществеността към ПЗГ на фона на занижено доверие между потребители и доставчици на здравни грижи.страх и обърканост.
3. Съществува необходимост от доверие към здравните власти и поддържане на авторитета им пред обществото.
4. Професионалистите по здравни грижи са категорични, че спазването на дисциплина от гражданите е ключово при налагане на здравни мерки от здравните органи.
5. Усъвършенстване на комуникативните умения на професионалистите по здравни грижи е обективна възможност и предпоставка за преодоляване на съществуващо недоверие между доставчици и потребители на здравни грижи.
6. Въпреки многобройните загуби и тежки здравословни, икономически и социални

последидици от COVI-19 пандемията, немалка част от обществото ни не осъзна напълно, че здравето е най-важната ценност.

Заключение: Пандемията от COVID-19 изправи пред сериозни емоционални, психични, социални и икономически изпитания не само цялото население на Земята, но и всички здравни работници, които пряко участват в борбата с вируса. Тези предизвикателства затвърдиха хуманността на здравните грижи чрез професионалната отговорност на професионалистите по здравни грижи и чувството им за морален дълг към обществото. Пандемията провокира завишени очаквания и изисквания на обществото към професионалистите по здравни грижи на фона на занижено доверие към доставчиците на тези услуги.

Литература:

1. Зарков, З., Наков, В., Динолова-Ходжаджикова, Р., Люцканова, М., Стоилова, Д., Околийски, М., & Хинков, Х. Въздействие на пандемията от COVID-19 върху психичното здраве на гражданите на Р България. Bulgarian Journal of Public Health, 2022, 14(1).
2. Добрев, Д. COVID-19 – Критичен анализ на последициите от кризата. Диоген. 2021, 1, 11-19.
3. Иванова, В. Социално-икономически последици вследствие на пандемията COVID-19. Управление и образование/Management and education, 2021, Том 17 (4), 74-80.
4. Марков, С. Коронавирусът и фалшивите новини. Сборник доклади от научна конференция „Знание, наука, иновации, технологии“, 2022, ISSN 2815-3472, 1, 136-150.
5. Рохова, М. Косвените ефекти на пандемията от КОВИД-19 – отлагане на здравни услуги и последициите за здравната система/Indirect effects of the COVI-19 pandemic – postponed health care and consequences for the health system. Публични политики. BG/Public Policy. bg, 2022, 13(2).
6. Славкова, Е. Маркетингови техники и послания за Ковид-19 пандемията във Фейсбук – съпоставка между България и Великобритания. Научен сборник на докторанти от Факултета по журналистика и масова комуникация, 2022, 159-168.
7. Стоянов, М. Въздействие на пандемията от COVID-19 върху търговията на дребно в България. Dialogue (1311-9206), 2021, (1).
8. Христова, П. Влияние на пандемията от COVID-19 върху родителството. Диоген. 2021, 1, 77-87.
9. Khanna, R. C., Cicinelli, M. V., Gilbert, S. S., Honavar, S. G., & Murthy, G. V. COVID-19 pandemic: Lessons learned and future directions. Indian journal of ophthalmology,2020, 68(5), 703.
10. Khoo, E. J., & Lantos, J. D. Lessons learned from the COVID-19 pandemic. Acta Paediatrica (Oslo, Norway: 1992), 2020, 109(7), 1323.
11. WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard. Available at: <https://covid19.who.int/?mapFilter=vaccinations>, last visited on 30 July 2023.

Адрес за кореспонденция:

Макрета Драганова

Ул. „Св. Климент Охридски“ № 1, 5800, Плевен

e-mail: makreta.draganova@mu-pleven.bg